

# Frans Thomas Corselis, Apostolisch Visitator van de Regulieren in België (1834-1850)

## I

---

### SUMMARIUM

Vi legis diei 1 septembris 1796, abbatae Praemonstratensium, quae sitae erant in finibus hodierni Belgii, non amplius, qua tales, existebant. Sub gubernio Gallico disparuerunt. Religiosi partim redierunt ad familias suas, partim ad curas paroeciales Ordini concreditas. Spes instaurationis abbatiarum tandem ad exitum foelicem perducere potuit cum gubernium Belgicum libertatem publicam communitatibus talibus religiosis concessit; et quidem, post annum 1830.

Episcopi vero, ex sua parte, evangelizationem centralizatricem prae oculis habentes, in illa instauratione partes potiores sibi vindicare intenderunt; atque hac occasione exemptionem religiosorum abolere (hoc ultimum vero non assecuti sunt).

S. Sedes commisit opus instaurationis monasteriorum Reverendissimo Domino Corselis (1769-1853), vicario generali dioeceseos Brugensis. Ipse visitatores secundarios, sibi subditos, constituere poterat.

Cum archivum plurima documenta eorum quae sub hoc respectu praestitit Corselis asservaverit, instaurationis abbatiarum Praemonstratensium in Belgio penitus consideratur.

### INLEIDING

België veroverde in 1830 zijn onafhankelijkheid en de nieuwe grondwet waarborgde de vrijheid van vereniging. Na drie perioden van verdrukking en discriminatie betekende dit voor alle (ex-)religieuzen de gelegenheid om zich te verzamelen, het kloosterleven te herbeginnen, nieuwe kloosters op te richten, nieuwe kandidaten aan te nemen en op te leiden. De regulieren, d.w.z. de mannelijke leden van een kloosterorde (instelling met plechtige geloften)<sup>1)</sup>, bevonden zich in een bij-

<sup>1)</sup> J. CREUSEN, *Religieux et religieuses d'après le droit ecclésiastique (Museum Lessianum. Section Théologique, n° 11)*, Doornik, 1960, p. 16-17.

zonder moeilijke situatie. Meer dan de andere kloosterlingen hadden zij de nadelige invloed moeten ondervinden van de kerkelijk-politieke maatregelen tijdens het Oostenrijks, het Frans en het Hollands bewind. Gedurende meer dan dertig jaren bestonden er om zo te zeggen geen kloosters van mannen in ons land. De regulieren leefden als enkelingen op de parochies of elders onder de jurisdictie van hun respectieve bisschoppen. Door het decreet van 4 juni 1803, uitgevaardigd door kardinaal Caprara, pauselijk legaat in Frankrijk, werden zij in de seculiere geestelijkheid ingeschakeld en de bisschoppen namen de plaats in van de reguliere oversten <sup>2)</sup>.

De nieuwe situatie na 1830 schiep moeilijkheden, zowel voor de regulieren als voor de bisschoppen. De meeste kloosters en abdijen waren ofwel verwoest, ofwel verkocht en tot andere doeleinden omgebouwd. Hoe moesten ze weer in het bezit van de vroegere eigenaars komen? De overgebleven leden, allen reeds mensen op leeftijd, leefden verspreid in familiekring of op parochies. Kon men verlangen dat ze allemaal terug naar het klooster zouden gaan? Hoeveel kloosters waren er nodig, nuttig of gewenst? Waar mocht men kandidaten opnemen, onder welke voorwaarden en hoeveel? Welke vorming moesten ze ontvangen?

De bisschoppen stonden voor het probleem van de verhouding tussen seculiere en reguliere geestelijkheid en van de beoogde centralisatie van de zielzorg. Kon men de regulieren zonder meer van de parochies wegnemen? Moesten de bisschoppen de parochies die vroeger aan de regulieren toebehoorden, nu weer afstaan? Hadden zij enig recht van toezicht op de vorming van de priesters en de uitoefening van hun apostolaat? Kortom, welke volmachten hadden zij ten opzichte van de exemptieorden?

In 1832 verzochten kardinaal Sterckx en de overige bisschoppen om de afschaffing van de exemptie. Hierop wilde men te Rome niet ingaan, maar men stelde voor een apostolisch visitator te benoemen om de zaken van de regulieren te behartigen. Een seculier priester leek hiervoor het best geschikt. Hij zou als taak hebben de heroprichting van de kloosters in goede banen te leiden, d.w.z. volgens de canonieke voorschriften, de financiële mogelijkheden, het aantal kandidaten, telkens rekening houdend met de eigen aard van de

<sup>2)</sup> C. DE CLERCQ, *De seculiere geestelijken, mannelijke en vrouwelijke religieuzen te lande*, in *Flandria Nostra. Ons land en ons volk, zijn standen en beroepen door de tijden heen*, dl. IV, 1959, p. 173.

instelling. Hij moest de regulieren inleiden in en aanpassen aan de nieuwe situaties in het land en vooral de samenwerking tussen seculieren en regulieren bevorderen door als bemiddelaar op te treden tussen de reguliere oversten en de bisschoppen enerzijds en tussen de oversten en Rome anderzijds <sup>3)</sup>.

Op voorstel van de bisschoppen werd dit ambt toevertrouwd aan Frans Thomas Corselis (1769-1853). Op dat ogenblik, juni 1834, was hij vicaris-generaal van Boussen, de bisschop van het juist opnieuw opgerichte bisdom Brugge. Hij mocht verscheidene hulpvisitatoren benoemen om te helpen bij deze opdracht. Samen genoten zij van uitgebreide volmachten, in principie alle volmachten van de respectieve generale oversten ten opzichte van hun leden. Zij konden beslissen over de oprichting van de kloosters, zij mochten alle kloosters visiteren «*tam in spiritualibus quam in temporalibus*», zij moesten waken over de regeltucht en konden alle maatregelen nemen in dit verband, zij konden het aantal kandidaten bepalen en oordelen over hun geschiktheid, zij mochten alle dispensaties verlenen, de verkiezingen van oversten voorzitten, schorsen of goedkeuren.

Bij de benoeming van Corselis tot visitator van de regulieren was de nuntiatuur in ons land nog niet hersteld. Eerst in juli 1835 komt Gizzi als internuntius naar Brussel. De opdracht van Corselis kan men best vergelijken met die van een nuntius, met dit verschil dat de visitator uit de eigen clerus gekozen werd en alleen verantwoordelijk was ten opzichte van de regulieren. Ondanks het bestaan van een nuntiatuur bleef Corselis in zijn functie behouden; de nuntius diende hem in zijn volle rechten te erkennen en bij te staan. De rol en de invloed van de nuntiatuur ten opzichte van de regulieren zal echter met de tijd toenemen en ertoe leiden dat, na het ontslag van Corselis in december 1850, nuntius Gonella de opdracht zal voortzetten <sup>4)</sup>. Deze buitengewone visitatie van de regulieren zal blijven bestaan tot in 1866, voor de Premonstratenzers zelfs tot in 1883.

Bij een vergelijking tussen de orden op basis van het aanwezige bronnenmateriaal <sup>5)</sup>, staan de Premonstratenzers bovenaan. Hun dossier is wel het rijkste en lijkt ook het volledigste. Tevens zijn deze

<sup>3)</sup> Voor de situatie van de regulieren, zie A. SIMON, *Le cardinal Sterckx et son temps (1792-1867)*, dl. II, Wetteren, 1950, p. 48 e.v.

<sup>4)</sup> A. SIMON, *Instructions aux Nonces de Bruxelles (1835-1889) (Analecta Vaticano-Belgica, II, C, Nonciature de Bruxelles, IV)*, Brussel-Rome, p. 106 e.v.

<sup>5)</sup> [B. JANSSENS DE BISTHOVEN], *Inventaris van het bisschoppelijk archief te Brugge. Onuitgegeven gedact.*, Brugge, 1964, II-113 p. Collectie Corselis.

bronnen zeer representatief voor de activiteit van Corselis : zij belichten op voldoende wijze de verschillende problemen die de heroprichting van de kloosters en de visitatie met zich meebrachten. Aangevuld met de bronnen die in de afzonderlijke abdijen aangetroffen werden, diende dit dossier over de Premonstratenzers tot voorwerp van een meer uitgebreid onderzoek.

#### DE KLOOSTERS IN DE KERKELIJKE POLITIEK IN ONS LAND TIJDENS DE XVIII<sup>DE</sup> EN BEGIN XIX<sup>DE</sup> EEUW

Om de situatie na 1830 beter te kunnen beoordelen, lijkt het nuttig eerst een bondig overzicht te geven van de godsdienstpolitiek die geleid heeft tot de sluiting van de kloosters en abdijen. Op die manier zullen we begrijpen hoe het komt dat de abdijen van de Premonstratenzers tijdens de Oostenrijkse periode, ondanks het sluiten van vele andere kloosters, gespaard bleven. Eerst in het begin van de Franse periode werden de leden verplicht de gebouwen te ontruimen en hun ballingschap te beginnen die voortduurde tot na de periode van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. De ontwikkeling en de achtergronden van deze feiten zullen in deze bladzijden heel kort geschetst worden.

#### 1

Ofschoon er tijdens het Oostenrijks bewind (1713-1794) ook binnen de Kerk zelf een verlangen leefde naar vernieuwing en aanpassing van de kerkelijke structuren en zielzorg, vooral als steunpunt tegenover het protestantisme, zal de staat de leiding in handen nemen, op zijn manier, een kerkelijke hervorming opdringen, eerst in de Oostenrijkse erflanden, daarna in de Oostenrijkse Nederlanden.

Een hervorming was noodzakelijk, zowel op het gebied van de zielzorg als op het gebied van het kloosterwezen. De bisschoppen verwaarloosden maar al te dikwijls de zielzorg en het parochiaal stelsel was aanzienlijk verouderd : te uitgestrekte parochies, te weinig kerken, te weinig inkomsten voor de buitenparochies, waarvan het geld verloren ging bij anderen die er geen recht op hadden <sup>6)</sup>. Reeds Maria-Theresia wenste hierin verandering te brengen, maar de materiële

<sup>6)</sup> D. DE SCHEPPER, *La réorganisation des paroisses et la suppression des couvents dans les Pays-Bas autrichiens sous le règne de Joseph II*, Leuven-Brussel, 1942, p. 16.

middelen ontbraken haar. Jozef II meende wel een oplossing te zien door het probleem van de parochies te verbinden met het probleem van de kloosters. Beïnvloed door de ideeën van de Verlichting, kon hij niet veel begrip opbrengen voor deze «*gegen alle Rechte der Natur abenteuerliche Erfindung*» en had enkel oog voor de materiële, sociale en politieke schade die het groot aantal kloosters veroorzaakte <sup>7)</sup>.

De kloosters waren inderdaad in diskrediet geraakt. Zij vormden concentraties van bezittingen en mensen die afgezonderd werden uit het normale maatschappelijke en economische leven en een verlies betekenden op de kapitaalmarkt en voor het productievermogen van de staat. Deze duizenden mensen konden immers in andere beroepen de maatschappij betere diensten bewijzen dan in een klooster. Bovendien waren zij nog een rem op de demografische ontwikkeling van het land, vermits zij een ongehuwd leven leidden. De overdreven rijkdom van de meeste abdijen en kloosters in de vorm van grondbezit had ook de religieuze geest en de kloostertucht ruimschoots aangetast, zodat ingrijpen van de burgerlijke overheid — wegens de exemptie hadden de bisschoppen immers geen rechtsbevoegdheid in deze kloosters — dikwijls noodzakelijk was. Anderzijds waren de talrijke bedelmonniken een last voor de bevolking die in goed geloof steeds aangezet werd tot het geven van aalmoezen en vrome schenkingen. Voor de regering en voor Jozef II vooral lag er ook een politiek gevaar in dit groot aantal kloosters. Zij werden immers bestuurd door buitenlandse oversten en door de paus te Rome, wat in strijd was met de soevereine macht van de staat waarin de onderdanen-kloosterlingen leefden.

De eerste maatregelen tegen de kloosters werden reeds door Maria-Theresia genomen, die in 1750 een commissie belastte met toezicht op de kerkelijke goederen. Vooral trachtte men de vorming van overdreven dodehandsbezit tegen te gaan door middel van amortisatiewetten. In november 1770 kwam de bepaling van een minimumleeftijd van 24 jaren voor het afleggen van de geloften. Door deze maatregelen verwachtte men een vlugge vermindering van het aantal kloosterlingen.

Jozef II wachtte echter niet op hun resultaat. Hij begon onmiddellijk met opheffingen van contemplatieve orden, de eerste door het decreet

<sup>7)</sup> E. MAAS, *Der Josephinismus. Quellen zu seiner Geschichte in Österreich, 1760-1790. I. Band. Ursprung und Wesen des Josephinismus, 1760-1769* (Fontes rerum Austriacarum. Österreichische Geschichtsquellen. Zweite Abteilung, Diplomataria et acta, 71. Band), Wenen, 1951, p. XIX.

van 29 november 1781 voor de Oostenrijkse erflanden <sup>8)</sup>). Het ging vooral om slotzusters. Monniken-priesters konden nog altijd in de zielzorg ingeschakeld worden. De opbrengst van de kloostergoederen kwam in een speciaal fonds, de Religiekas, en het geld zou besteed worden aan de uitbetaling van een klein pensioen aan de ex-religieuzen of aan andere caritatieve en parochiale werken. Waar Jozef II zich aanvankelijk heeft laten leiden door zijn verlichte ideeën en vooral de contemplatieven wilde treffen, zal hij later echter meer letten op de financiële toestand van de kloosters en hun eventuele waarde voor de Religiekas. Van een principenkwestie evolueerde zijn kloosterpolitiek dus naar een « *Finanzspekulation* » <sup>9)</sup>). Zo zou hij ook rekening houden met kloosters die bezittingen hadden in het buitenland en met kloosters waar buitenlanders verbleven om de financiële voordelen die hieraan verbonden waren, niet te moeten verliezen.

De maatregel van 29 november 1781 werd in de Oostenrijkse Nederlanden eerst van kracht op 17 maart 1783, maar trof hier alleen de Karthuizers <sup>10)</sup>). Op 6 maart 1784 werd besloten 22 priorijen te sluiten, waaronder die van de kanunniken van St.-Augustinus, de Celestijnen en de Wilhelmiëten <sup>11)</sup>). Drie ervan werden later toch weer heropgericht als « nuttig ». De Trinitariërs, gesticht tot vrijkoop van gevangenen bij de Turken, kon Jozef II niet zomaar opheffen, omdat ze hielpen in de zielzorg. Ging het dus niet omwille van « *inutilité* », dan maar omwille van « *leur dérèglement et leur inconduite* » <sup>12)</sup>).

De abdijen en ook de kloosters van de bedelorden bleven nog gespaard. Toch voelden zij zich bedreigd, want hun sluiting werd voorbereid. Zonder moeilijkheden zou dit echter niet gaan. De bedelorden hadden praktisch geen inkomsten en de abdijen waren ekono-

<sup>8)</sup> Werden met naam genoemd : Karthuizers, Kamaldulenzers, Eremieten, Karmelieten, Klarissen, Kapucinessen en Franciscanessen. Het aantal kloosters zou 108 bedragen. H. FRANZ, *Studien zur kirchlichen Reform Josephs II, mit besonderer Berücksichtigung des vorderösterreichischen Breisgaus*, Freiburg im Breisgau, 1908, p. 115 en p. 136-137.

<sup>9)</sup> H. FRANZ, *o.c.*, p. 117.

<sup>10)</sup> Het eerste decreet vermeldde slechts Karthuizers, Kamaldulenzers en Eremieten; welnu Kamaldulenzers waren er hier niet en de Eremieten hadden scholen, waren dus nuttig. G. DE SCHEPPER, *o.c.*, p. 125.

<sup>11)</sup> « S'il faut en croire le nonce, leur suppression était dictée par l'unique mobile de trouver les fonds nécessaires pour le paiement des pensions aux membres des communautés plus pauvres. » J. LAENEN, *Étude sur la suppression des couvents par l'empereur Joseph II dans les Pays-Bas autrichiens et plus spécialement dans le Brabant (1783-1794)*, Antwerpen, 1905.

<sup>12)</sup> G. DE SCHEPPER, *o.c.*, p. 137.

mische centra van landbouw en nijverheid. De opheffing van deze laatste betekende een hele omschakeling van het bedrijf of het verlies van de broodwinning voor duizenden <sup>13)</sup>. De abdijen hadden bovendien afgevaardigden in de provinciale staten, wat dus ook nog een politieke moeilijkheid met zich meebracht. Nochtans stonden 49 abdijen op de lijst die de Geheime Raad in 1784 de keizer voorlegde met het advies ze af te schaffen. Het is slechts te danken aan een verschuiving in de werkwijze van Jozef II dat ze bleven bestaan. De keizer wenste namelijk een volledig nieuwe studie van de noden van de zielzorg, om kloosterhervorming en parochiehervorming beter te kunnen coördineren. Daarom liet hij in mei 1786 alle voorbereidingen voor verdere sluitingen voorlopig stopzetten. Bij iedere groep van parochies zou een klooster komen dat gemakkelijk te bereiken was om in geval van nood bij te springen. Zij zouden een bepaald aantal leden mogen hebben, in evenredigheid met de parochies en de bevolking. De kloosters zouden dus enkel een reservekader vormen voor de praktische zielzorg; zij die deze functie niet konden vervullen, waren overbodig en moesten verdwijnen <sup>14)</sup>.

Door het gebrek aan financiële middelen en door de toenemende opstandigheid van de bevolking liep echter alles uit op een volledige mislukking. Door de onlusten die in 1787 losbraken, werd de regering gedwongen stap voor stap op haar beslissingen terug te komen en toen de Oostenrijkers verdreven waren, werden alle hervormingsdecreten van Jozef II herroepen. In het akkoord dat in mei 1793 tussen de nieuwe keizer, Leopold II, en de Staten tot stand kwam, werd bepaald dat men geen beroep zou doen op de schatkist voor restituties, dat men de leden van opgeheven kloosters niet zou dwingen terug te keren en dat aan diegenen die weigerden terug te keren het pensioen verder zou betaald worden zoals voorheen <sup>15)</sup>.

De abdijen van de Premonstratenzers waren dus, op uitzondering van de abdij van Park die wegens verzet tegen het Algemeen Seminarie in maart 1789 voor korte tijd gesloten werd, aan de opheffing ontsnapt. Zoveel geluk zouden zij tijdens de volgende periode niet ondervinden.

<sup>13)</sup> IDEM, *o.c.*, p. 139.

<sup>14)</sup> IDEM, *o.c.*, p. 146.

<sup>15)</sup> J. LAENEN, *o.c.*, p. 74.

## 2

Terwijl onze gewesten in verzet kwamen tegen de Oostenrijkse overheersing, was in Frankrijk de revolutie uitgebroken om vooral een structuurhervorming op politiek vlak door te voeren, maar wegens de enge verbanden tussen Kerk en Staat tijdens het *ancien régime* werd ook de Kerk meegesleurd in deze woelige stroming van afbraak en heropbouw. Aanvankelijk slechts anti-kerkelijk, zouden de radicale revolutionaire elementen eerder een anti-godsdienstige politiek voeren. Achtereenvolgens beleefde men er zo de vrijwillige verzaking door adel en geestelijkheid aan hun bevoorrechte positie en privileges op 4-5 augustus 1789, de inbeslagname van alle kerkelijke goederen op 2 november 1789, de burgerlijke inrichting van de geestelijkheid op 12 juli 1790. Deze laatste maatregel betekende de breuk tussen de Kerk en de revolutie, omdat de vereiste eed niet mocht worden afgelegd. Hierop volgde reeds een eerste bloedige periode van vervolgingen, deportaties en terechtstellingen.

Wat de kloosters betreft, werd eerst het afleggen van plechtige geloften geschorst, maar op 13 februari 1790 definitief verboden en alle contemplatieve orden met plechtige geloften ontbonden, later aangevuld door de wet van 18 augustus 1792 die alle religieuze congregaties ontbond <sup>16)</sup>.

Toen ons land voor de tweede keer door de Fransen veroverd en ook bij het Frans grondgebied ingelijfd werd (1 oktober 1795), was er een meer gematigd bewind in Frankrijk, maar spoedig daarna zou het Directoire het bewind overnemen. Dit betekende het einde van de gematigde politiek, ook voor ons land. Nog vóór de noodlottige wet uitgevaardigd werd, hadden reeds veel priesters en kloosterlingen hun posten verlaten. De wet van 1 september 1796 die alle abdijen en kloosters afschafte, was dus geen verrassing meer. Zij die nog meenden de wet te kunnen omzeilen, omdat zij geen « *établissements religieux* » waren in de strikte zin van het woord, werden getroffen door aanvullende wetten, tot zelfs alle « *corporations laïques* » verboden werden <sup>17)</sup>.

Na zijn staatsgreep op 9 november 1799 streefde Napoleon een

<sup>16)</sup> A. AULARD, *La Révolution française et les Congrégations*, Parijs, 1903, p. 37-41.

<sup>17)</sup> P. CLAESSENS, *La Belgique chrétienne depuis la conquête française jusqu'à nos jours (1794-1880)*, dl. 1, Brussel, 1883, p. 5 e.v.

verzoening na tussen Kerk en Staat met een soort genationaliseerde Katholieke Kerk. Twee factoren zouden deze structuur mogelijk maken : na de onteigening van de kerkelijke goederen was de clerus financieel van de Staat afhankelijk en de mogelijkheden van de gallicaanse traditie zouden het gezag van de paus de gewenste beperkingen opleggen. Aan beide zijden werd gezocht naar een *modus vivendi*, die tenslotte zijn uitdrukking vond in het concordaat dat op 9 april 1802 afgekondigd werd. De kerkelijke hiërarchie werd heropgericht, de kerken en de seminaries weer geopend, maar voor religieuzen was er geen plaats : de exempties waren uit de tijd en de regering wenste er niet meer op terug te komen. Dit standpunt werd duidelijk uitgedrukt in art. 11 van de Organieke Artikelen <sup>18)</sup>.

In werkelijkheid was de toestand echter anders. Ziekenverpleging en onderwijs waren vóór de revolutie bijna uitsluitend in handen van kloosterlingen. Onder druk van de publieke opinie was de regering verplicht toegevingen te doen. Nog vóór de ondertekening van het concordaat werden vier zustercongregaties voor verpleging en onderwijs officieel goedgekeurd <sup>19)</sup>. Zustercongregaties die zich bezighielden met verpleging konden zelfs vanaf 1809 een definitieve autorisatie aanvragen, indien zij aan bepaalde voorwaarden voldeden <sup>20)</sup>.

Het herstel van de beschouwende orden was echter totaal uitgesloten in de nieuwe politiek, maar ook hier werden de principes wel eens verloochend ten gunste van het praktisch of sociaal nut, en wel op persoonlijke wens van Napoleon zelf. Hij riep de Trappisten uit Engeland terug om in de bergpassen van de Alpen hun oude staties weer te bezetten en rusthuizen open te houden voor reizende ambtenaren en handelaars <sup>21)</sup>. Zo kon ook de abdij van Westmalle weer betrokken worden sinds 1802. Toen Napoleon echter bemerkte dat er toch nieuwe kloostergemeenschappen van mannen werden gevormd zonder enige toelating (er werden 15 congregaties vermeld), trad hij weer strenger op, vooral tegen de *Pères de la Foi*, voor hem een nieuwe vorm van de Jezuïtenorde. Zo werd ook Westmalle weer gesloten in 1811. De goederen stonden op naam van een particulier buiten de abdij en ontsnapten zo aan de inbeslagname door de Staat.

<sup>18)</sup> S. DELACROIX, *La réorganisation de l'Église de France après la Révolution (1801-1809)*, dl. 1, *Les nominations d'évêques et la liquidation du passé*, Parijs, 1962, p. 241-242.

<sup>19)</sup> IDEM, *Les congrégations religieuses sous le Consulat et l'Empire*, Parijs, 1957, p. 118.

<sup>20)</sup> P. CLAESSSENS, o.c., p. 45-46.

<sup>21)</sup> S. DELACROIX, *La réorganisation de l'Église de France après la Révolution (1801-1809)*, dl. 1, *Les nominations d'évêques et la liquidation du passé*, Parijs, 1962, p. 27.

Deze toestand bleef voortduren tot het einde van de Franse tijd. De concordataire Kerk werd door de meeste religieuzen afgewezen, zodat zij een nieuwe vaste benoeming weigerden en bleven wachten op betere tijden.

## 3

Het einde van de Franse bezetting deed de hoop herleven op het herstel van de « oude » bestuursvorm van de Staten met de Katholieke Kerk als bevoorrechte landskerk met al haar vrijheden en privileges. Deze hoop was voorbarig, want wat er met onze gewesten zou gebeuren, werd door de Grote Mogendheden beslist : ons land zou verenigd worden met Nederland in één koninkrijk als bufferstaat tegenover Frankrijk en in de nieuwe grondwet zou het artikel over de godsdienstvrijheid (zoals voor het Noorden reeds het geval was) behouden blijven, wat betekende dat de Katholieke Kerk helemaal geen bevoorrechte plaats zou innemen <sup>22</sup>).

Het katholieke Zuiden kreeg nog een tweede slag te verduren. Niemand had er nog aan gedacht dat het concordaat van Napoleon en de Organieke Artikelen nog geldig waren na de bevrijding. Maar de Hollandse regering zag, vooral in de Organieke Artikelen, een middel om het rijzend verzet in het Zuiden te breken. Zo werd bij decreet van 10 mei 1816 het behoud van het concordaat en de Organieke Artikelen bevestigd, wat als « voorlopige regeling » door Rome aanvaard werd <sup>23</sup>).

Voor de religieuzen betekende het behoud van het concordaat en van de Organieke Artikelen een blijvend verbod tot hereniging, behoudens de toegevingen door Napoleon gedaan in 1809 ten voordele van hospitaalzusters. Onderwijszusters en alle mannelijke religieuzen konden dus geen wettelijk statuut krijgen. Waar nog zogenaamde contemplatieven samenwoonden, werd dit getolereerd.

Maar intussen hadden na de Franse bezetting veel kloosterlingen zonder meer het gemeenschapsleven reeds hernomen. Zo werd in juni 1814 te Rumbeke door een vroeger lid van de Jezuïtenorde een novi-

<sup>22</sup>) Ch. TERLINDEN, *Guillaume I<sup>er</sup>, Roi des Pays-Bas, et l'Église Catholique en Belgique (1814-1830)*, dl. I, Brussel, 1906, p. 15 en 84.

<sup>23</sup>) H. WAGNON, *La reconduction du Concordat de 1801 dans les provinces belges du Royaume-Uni des Pays-Bas (1814-1817)* (Uittreksel uit *Scrinium Lovaniense. Historische opstellen. Et. Van Cauwenbergh. — Recueil de travaux d'histoire et de philologie*, IV, 24), Leuven, 1961, p. 514-542.

ciaatshuis opgericht, dat later naar Destelbergen werd overgebracht <sup>24</sup>). Ook in Noord-Brabant werd een tiental kloosters weer in bezit genomen zonder verlof van de regering, onder hen zelfs enkele zuiver contemplatieve kloosters <sup>25</sup>). Ook de Premonstratenzers van Ninove hadden het Voorlopig Bewind eenvoudig ervan op de hoogte gebracht dat zij het kloosterleven hersteld hadden <sup>26</sup>).

Deze gang van zaken kon van regeringszijde niet geduld worden. Ofschoon de omstandigheden om hard op te treden ongunstig waren, moest ervoor gezorgd worden dat vooral de reguleren, deze « geordende lijftrawanten der hiërarchie » <sup>27</sup>) niet opnieuw vaste voet kregen in het nieuwe rijk. De besluiten van 2 september 1814 en 8 februari 1815 lieten de nieuwe stichtingen « provisioneel en tot wederopzeggens toe » verder te bestaan, maar met uitdrukkelijk verbod novicen aan te nemen op straf van onmiddellijke ontbinding.

Baron Goubau d'Hovorst kreeg de leiding van alle kerkelijke aangelegenheden, die hij in jozefinistische richting leidde. Uitgaande van het standpunt dat de Staat voordeel moest trachten te halen uit alle geboden kansen, pleitte hij voor een uniforme organisatie en erkenning van alle verpleeg- en onderwijscongregaties, terwijl de contemplatieven in alle strengheid dienden behandeld te worden volgens de Franse wetgeving. Zij die « nuttig » werk verrichtten, zoals de Kluizenaars van Turnhout met hun linnenweverij en de Trappisten van Westmalle door hun landbouwontginningen, moesten volgens hem echter ontzien worden. Maar de eerste besluiten die de regering in 1818 uitvaardigde, blonken uit door vaagheid om niemand hoop te geven en de regering de gewenste bewegingsvrijheid te laten. De inhoud van beide decreten van 1818 was enkel dat de verpleegcongregaties de erkenning konden verkrijgen, maar niet verplicht waren haar aan te vragen en op eigen risico novicen konden opnemen; hierover wilde de regering zich immers niet uitspreken. De onderwijscongregaties werden getolereerd, maar

<sup>24</sup>) J. KLEYNTJES, *De Jezuwietenstichting te Destelbergen*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis*, 1934, XXV, p. 202-240; E. DE MOREAU, *La vie secrète des jésuites belges de 1773 à 1830*, in *Nouvelle revue théologique*, 1940, LXVII, p. 32-69.

<sup>25</sup>) S. STOKMAN, *De Religieuzen en de Onderwijspolitiek der Regeering in het Vereenigd Koninkrijk der Nederlanden (1814-1830)* (*Universitas Catholica Lovaniensis*, II, 27), Den Haag, 1935, p. 48 en 66.

<sup>26</sup>) Zij werden op 23 september 1814 op bevel van de regering uit hun klooster verdreven. S. STOKMAN, o.c., p. 53 en Ch. TERLINDEN, o.c., p. 474.

<sup>27</sup>) Uitspraak van Janssen, Commissaris voor Kerkelijke Aangelegenheden, in zijn verslag aan Roëll, staatssecretaris van binnenlandse zaken, januari 1815.

of novicen aannemen toegelaten of verboden was, werd niet gezegd. Alleen de zuiver-contemplatieven wisten enigszins waaraan zij zich te houden hadden <sup>28)</sup>).

Goubau kon toch zijn eigen inzichten volgen. Op zijn voorstel werden in de loop van 1819-1820 een twaalfstal congregaties erkend, waarvan er acht zich uitsluitend met onderwijs bezighielden <sup>29)</sup>. Men zou zelfs nog verder gaan. Uit rapporten bleek dat er steeds meer congregaties of huizen opgericht werden, zonder toestemming van de regering. Dit stootte Goubau tegen de borst. Hij greep weer terug naar de wet van 18 februari 1809 en bereikte dat vóór 1 januari 1821 alle verpleeg- en onderwijscongregaties verplicht waren hun statuten in te dienen en erkenning aan te vragen op straf van ontbinding.

Voor echte contemplatieven was er officieel geen erkenning mogelijk, maar in de praktijk was het moeilijk een absolute scheidingslijn te trekken. Actief of contemplatief, het voornaamste criterium bleef immers het « sociaal nuttig » zijn. Zo konden Minderbroeders in één klooster als contemplatieven beoordeeld worden, in een ander als actieven in het onderwijs. Bij de Trappisten werd het beschouwelijk leven over het hoofd gezien omwille van hun landbouwkultuur en hun school voor arme kinderen plaatste hen onder de onderwijscongregaties <sup>30)</sup>.

Vanaf 1822 komt er echter weer een koerswijziging. Het openbaar onderwijs werd geremd door de onderwijscongregaties en het aantal aanvragen tot erkenning nam onrustwekkend toe. Nieuwe maatregelen bepaalden een maximum aantal leden voor alle kloosters, zowel verplegende als onderwijzende. Voor deze laatsten werd het echter steeds moeilijker gemaakt : niemand mocht nog onderwijs geven zonder een akte van toelating en wie dergelijke akte niet bezat, mocht niet meer aanvaard worden. Alle nieuwe aanvragen tot erkenning werden « voorlopig in advies » gehouden.

Tegenover mannelijke congregaties was de regering bijzonder argwanend. Zo werden de *Frères Chrétiens* in 1826 ontbonden, op beschuldiging van ongeoorloofde relaties met het buitenland <sup>31)</sup>. Ook vreemde missionarissen en regulieren die parochies bedienden in het Noorden

<sup>28)</sup> S. STOKMAN, o.c., p. 74 e.v.

<sup>29)</sup> IDEM, o.c., p. 85.

<sup>30)</sup> IDEM, o.c., p. 109-111, p. 113.

<sup>31)</sup> F. HUTIN, *L'institut des Frères des Écoles chrétiennes en Belgique*, dl. 1, *Depuis l'arrivée des Frères en 1791 jusqu'à leur départ en 1826*, Namen-Aalst, 1910, p. 148-185.

waren voor de regering gevaarlijke elementen. Deze parochies dienden immers dikwijls als posten om kandidaten op te vangen en naar het buitenland te sturen voor verdere studies.

Men hoopte dit alles te kunnen regelen na een overeenkomst met de H. Stoel, die in juni 1827 werkelijk tot stand kwam, maar die aan de werkelijke toestand niet veel veranderde. De hoop van de katholieken ging niet in vervulling, wat olie op het vuur was van de groeiende ontevredenheid die steeds duidelijker vormen aannam in verzet. Kleine toegevingen, o.a. tegenover de hospitaalzusters, konden de toestand niet verbeteren. In grote lijnen bleef de politiek ongewijzigd; zo kregen de contemplatieven geen enkele toegeving.

In deze omstandigheden begon de Revolutie en ging België naar zijn onafhankelijkheid.

Salvatorianenkollege,  
B - 3590 Hamont.

P. FREDERIX.

(Wordt vervolgd)